

PLZEŇSKÝ LIDOVÝ SOUBOR A JEHO SKLADATELÉ

Marta Ulrychová

Proč právě Plzeňský lidový soubor? Odpověď je jednoduchá: Jedná se o těleso, které téměř půlstoletí plnilo relace krajového i celostátního vysílání, a jak dále uslyšíme, soustředila se kolem něho skupina skladatelů, kteří se výrazně prosadili nejen na poli stylizace hudebního folkloru, ale i v oblasti tzv. vážné hudby.

Nabízí se však i druhá otázka: Dá se vůbec při mezerovitosti dokumentačního materiálu, selhávající lidské paměti, a tudíž často rozporuplných výpovědí pamětníků postihnout byt' i nepřiliš stará historie stále se proměňujícího konglomerátu lidského snažení, fandovství, ambicí i profesionálních zkušeností? Odpověď provází rozpaky, neboť jak jsem již naznačila, místy bylo nutné předem oželet exaktní metodu drobnohledu a velkoryse se spokojit pouze s hrubými obrysy. Jinými slovy řečeno, necht' odpustí všichni, kteří nebudou v tomto příspěvku jmenováni.

Plzeňský lidový soubor (PLS) byl založen v roce 1953 hudebním redaktorem Miroslavem Šmídem (1922–2001). I když v jeho řadách usedali především profesionální hudebníci, kteří se rekrutovali výlučně z již existujícího Plzeňského rozhlasového orchestru¹, nynější Plzeňské filharmonie, nemůžeme zde hovořit o stálém profesionálním a zejména mobilním tělese. Jen zřídka bychom v jeho činnosti zaznamenali samostatná pódiová vystoupení, natož zahraniční zájezdy. PLS byl stále připoután k plzeňskému rozhlasovému studiu², obvykle v odpoledních, ale častěji nočních hodinách, tedy poté, co hudebníci v dopoledních frekvencích

1. Plzeňský rozhlasový orchestr byl založen v roce 1946. Čítal dvaatřicet členů. Jeho zakladatele a prvního dirigenta Gabriela Vágnera vystřídal v roce 1948 Josef Hrnčíř, po jeho odchodu do Prahy stanul na postu šéfdirigenta Antonín Devátý (Šmíd 2022).
2. Plzeňský rozhlas sídlil po roce 1945 na různých místech. V roce 1946 byla vypsaná architektonická soutěž, v níž zvítězil projekt architekta V. Tausenaua. Tato funkcionalisticky pojatá budova, stojící na náměstí Míru, byla kompletně dostavěna v roce 1956 (Šmíd 2022).

odvedli své každodenní pracovní penzum na poli symfonické nebo komorní hudby, zpěváci pak v rámci své občanské profese.

Základ tělesa tvořila smyčcová skupina se dvěma klarinety a příčnou flétnou, k níž se podle potřeby přidávaly bicí, dudy, dvě trubky, dva lesní rohy nebo fagot. Půlstoletí znamená v každém uměleckém tělese výměnu dvou nebo tří muzikantských generací. Nejinak tomu bylo i v historii PLSu. Generace zkušených orchestrálních hráčů, kteří stáli u kolébky jak Plzeňského rozhlasového orchestru, tak i PLSu, začala v 60. letech odcházet na odpočinek. Na jejich místo postupně nastupovala generace nových členů Plzeňského rozhlasového orchestru, jimž se dostalo vzdělání na konzervatoři nebo vojenské hudební škole. Právě na konto této druhé generace spadá v oblasti folklorní hudby největší počet rozhlasových nahrávek plzeňského studia. Sluší se zde jmenovat výtečnou dvojici klarinetistů Karla Pitru a Vojtěcha Pecha, kteří vystřídali své starší kolegy Oldřicha Jindru a Jaroslava Soukupa, dále flétnistu Vojtěcha Lindaura (1932–2004), jenž v 60. letech vystřídal Antonína Jílka. Nejen svým průběžným dlouholetým vkladem do rozhlasové práce, ale i vynikajícími interpretačními kvalitami zůstává neocenitelné působení Jana Sedláčka (* 1927), jednoho ze zakládajících členů a zároveň primária obou rozhlasových těles. Zatímco dechová sekce se v průběhu 70. a 80. let stabilizovala, početnější smyčcová skupina byla vzhledem k velkému počtu orchestrálních hráčů personálně variabilnější. Totéž lze říci i o zpěvácích, jejichž působení bylo – jak tomu ostatně bývá také v jiných žánrech – jednoznačně závislejší na volbě skladatele nebo dirigenta.

Od počátku působení PLSu se u dirigentského pultu vystřídalo sedm dirigentů, z toho tři – redaktor Československého rozhlasu v Plzni Miroslav Šmíd, českobudějovický dirigent Jaroslav Vodňanský (* 1936) a plzeňský rozhlasový režisér Robert Císař – pouze příležitostně. Největší počet nahrávek spadá na vrub čtyř osobností, které byly s rozhlasem spojeny posty redaktora, dramaturga či hudebního režiséra – Zdeňka Lukáše, Jaroslava Krčka, Jana Málka a Zdeňka Bláhy.

Počínaje založením PLSu to byl hudební skladatel Zdeněk Lukáš (1928–2007), v oné době redaktor Československého rozhlasu v Plzni.

Jeho intenzivní působení v čele PLSu v 60. letech bylo později doplněno občasnými návraty, vyjímaje ovšem 70. léta, kdy se Lukášovy aktivity v Plzni staly z politického hlediska nežádoucí.

Pro charakteristiku PLSu, úzce specializovaného na folklorní žánr, je nutné zdůraznit, že to byla právě Lukášova mnohostrannost, jež utvořila určitý závazný model i pro jeho následovníky. Spočíval nejen v zainteresovanosti na rozhlasové práci, v personální unii dirigenta a skladatele, upravovatele folklorního materiálu, ale i v skladatelských ambicích, které stylizaci hudebního folkloru překračovaly a směřovaly k samostatné tvorbě, jež s folklorem souvisela buď v rovině inspirační, anebo vůbec. V případě Zdeňka Lukáše však musíme jít ještě dál, neboť v jeho případě máme před sebou výraznou osobnost české hudby druhé poloviny 20. století a přelomu 20. a 21. století, jednoho z našich nejpłodnějších skladatelů, komponujícího hudbu symfonickou, komorní i vokální. Lukáš má na svém kontě cca 350 opusových čísel,³ jimiž se zařadil mezi nejpłodnější autory. Troufám si tvrdit, že v současné době nenajdete v naší republice sbor, který by na svém repertoáru neměl alespoň jednu Lukášovu skladbu. Totéž pak platí i o mnoha komorních souborech, jimž tento skladatel šil skladby přímo „na tělo“. Z jeho symfonické tvorby připomeňme čtyři symfonie vzniklé v 60. letech, slavnostní ouverturu *Hold mládí* (1973), *Musicu Bohemu* (1978), *Finale Festoso* (1982), z tvorby koncertantní *Koncert pro sopránový saxofon* (1964), *Concerto pro housle, violu a orchestr* (1968), *Koncert pro fagot* (1976), *Koncert pro klarinet* (1976), *Koncert pro flétnu* (1981), *Koncert pro housle* (1981) a *Koncert pro violu*. Nepřeborná je tvorba vokální, z níž uvedme alespoň některé skladby ovlivněné folklorním materiálem, např. *Zařikávání milého pro ženský sbor, flétnu, kontrabas a bicí* (1966), *Hadroplet* (1973) nebo mužský sbor *Jaro se otevírá* (1975). Skutečně zde nelze podávat byť jen stručný přehled jeho tvorby. Ostatně ho nalezneme ve všech hudebních slovnících (Martínková 1985: 176–177). Z Lukášových jevištních děl připomeňme alespoň

3. Podle sdělení Zdeňka Vimra, někdejšího sbormistra Nové České písně a operního sboru Divadla J. K. Tyla v Plzni, který spravuje Lukášův hudební odkaz.

operu *Veta za vetu* (premiérovanou roku 1999 v plzeňském DJKT) a nikým dosud neprovedenou operu *Závaš z Falkenštejna*, o jejíž uvedení se právě usiluje.⁴

Na utváření Lukášovy hudební řeči měl zásadní vliv Miloslav Kabeláč (1908–1979), který byl po několik let jeho konzultantem. Ve svém kompozičním vývoji si Lukáš jako mladý skladatel ověřoval novodobé kompoziční techniky, včetně pokusů v elektrofonickém studiu plzeňského rozhlasu, jež bylo v té době hojně využíváno i skladateli mimoplzeňskými. Období Lukášovy zralé syntézy, spadající na konec a přelom století, se vyznačuje modálním základem a metroritmickou proměnlivostí, což úzce souvisí právě s vlivem lidové hudby. Lukáš se nikdy nevzdal srozumitelné a českému posluchači důvěrně blízké melodiky. V úpravách folklorního materiálu se obracel zejména k lidovým písním z Chodska a Plzeňska, pro něž nacházel vhodné interpretu jak mezi renomovanými sólovými pěvci, tak i členy smíšeného sboru Česká píseň. Ze sólistů to byla především Věra Příkazská (* 1931) a o generaci starší Jaromír Horák (1912–1982), který podle mého soudu dodnes zůstává v oblasti vokálního projevu nejreprezentativnějším představitelem čistého regionálního stylu Chodska. O jeho mimořádných kvalitách svědčí i skutečnost, že po Lukášově odchodu do Prahy v roce 1964 zůstal vyhledávaným partnerem i pro další dirigenty.

Se stejným záměrem jako PLS byl v roce 1954 Miroslavem Šmídem založen i smíšený pěvecký sbor Česká píseň. První rok existence tělesa zůstala jeho činnost omezena jen na studiové snímky. Repertoár proto tvořily výhradně úpravy lidových písní právě z pera jeho zakladatele a zanedlouho i jeho dirigenta Zdeňka Lukáše. Právě Lukášovy skladatelské ambice si brzy vyžádaly, aby se sbor začal orientovat i v původní sborové tvorbě, což s sebou záhy přineslo uplatnění i na poli koncertním. Pod Lukášovým vedením se Česká píseň díky cílevědomosti a nesmlouvavé disciplíně poměrně rychle začlenila do plzeňského hudebního života a téměř bezkonkurenčně stanula na špici interpretační úrovně podobných těles v celém

4. Podle sdělení Zdeňka Vimra.

západočeském regionu. Brzy reprezentovala naši republiku rovněž v zahraničí. To ostatně potvrzují příznivé ohlasy na zahraniční vystoupení, úspěšná účast v soutěžích i realizace první profilové desky v roce 1969, na níž se sbor prezentoval širokým spektrem skladeb od baroka až po soudobou hudbu. Ve vztahu k Lukášově skladatelské tvorbě je třeba připomenout, že se v 60. a 70. letech sbor Česká píseň stával prvním interpretem skladatelových četných úprav lidových písní známých z rozhlasového vysílání, ale i oné části jeho tvorby, jež pomalu opouštěla pole folklorních inspirací a směřovala k samostatnému tvůrčímu činu.

Od roku 1965 se u dirigentského pultu PLSu a režijního stolu plzeňského studia začal úspěšně prosazovat další Kabeláčův žák Jaroslav Krček (* 1939). S jeho původem konvenuje zájem o jihočeský folklor se zvláštním zřetelem k Českobudějovicku. Protože Krček zůstal spjat s PLSem více než třicet let, lze konstatovat, že vývoj jeho přístupu k folklorním fondům je na příkladu plzeňských nahrávek ještě čitelnější než na podkladě pozdějších LP gramodesek. Při svých kontaktech s pražským a českobudějovickým hudebním prostředím přivedl do plzeňského nahrávacího studia řadu nových zpěváků, z nichž jmenujme zejména Zorku Soukupovou (1922–1981), Jiřího (Icu) Pospíšila (1927–2004) a Lubomíra Vraspíra (1930–2018). Krček se obrátil k historickým pramenům folkloru, vyhledával jeho nejstarší památky, které pak v nápadité instrumentaci uvedl a stále uvádí do současného hudebního života. Spolehlivou základnou se mu stal pražský soubor Chorea Bohemica (zal. 1967), později pak vzniklá Musica Bohemica (zal. 1978), tehdy působící jako jeden ze souborů Symfonického orchestru hl. m. Prahy FOK. Z Krčkovy autonomní hudebnědramatické tvorby připomeňme především elektronickou operu *Nevěstka Raab* vzniklou v roce 1971 na libreto plzeňského básníka Zdeňka Barborky (1938–1994), operu *Císařovy nové šaty* (premiérovanou v plzeňském Divadle Josefa Kajetána Tyla v roce 2012) či balet *O králi Ječmínkovi* z roku 1983 (Martínková 1985: 151–152).

V roce 1967 vystřídal Krčka na místě dramaturga Plzeňského rozhlasového orchestru v pořadí již třetí Kabeláčův žák – Jan Málek (* 1938). I jeho činnost lze sledovat ve dvou liniích:

skladatelské i dirigentské. Málkovy úpravy, lapidární ve všech výrazových prostředcích, přinesly tematickou pestrost. Evidentní byla jeho záliba v koledách, písních vojenských a mysliveckých. Další tematické celky tvořily písně ovčácké, pijácké a masopustní. Pozornost kritiky i zájem posluchačů vzbudily i jeho skladby vzniklé v elektrofonickém studiu Čs. rozhlasu v Plzni. Bohatá je Málkova komorní, orchestrální a vokální tvorba, v níž se nejednou inspiroval opět folklorní tematikou. Jeho úpravy zněly na rozhlasových vlnách v podání Jiřího Barty (1943–2001), Jiřího Langmajera st. (* 1946), Josefa Sonka (1939–2023), sólisty operetního souboru plzeňského Divadla Josefa Kajetána Tyla Jiřího Miegla (1927–2011) i pěveckého sboru Česká píseň.

Služebně nejstarším zůstává v našem přehledu dirigentů a upravovatelů redaktor Českého rozhlasu v Plzni Zdeněk Bláha (* 1929). Protože jsem se jeho osobnosti věnovala ve svém loňském příspěvku na kolokviu v Náměšti nad Oslavou (viz Ulrychová 2022), dovolím si ho přeskočit a věnovat další pozornost dalšímu Kabeláčovu žákovi, skladateli Janu Slimáčkovi (* 1939). Úpravy tohoto rodáka z moravské Kelče provázely PLS bezmála třicet let. Také jeho tvorba prošla několika vývojovými fázemi, v nichž si ověřoval různé skladatelské postupy a technické prostředky. Je autorem řady komorních skladeb, bohatá je i jeho tvorba symfonická a vokální. Jeho hudební řeč je osobitou syntézou spojující funkční využití kompozičních technik současné hudby s českými a moravskými lidovými hudebními intonacemi. Slimáček podstatnou část své tvorby určil dětským interpretům. Jeho sbory pro děti obdržely třikrát první v soutěži Svátky písní Olomouc a jeho instruktivní skladby byly odměněny v soutěži Českého hudebního fondu (Martínková 1985: 254–55).

Plodných čtrnáct let, od roku 1976 až do svého odchodu do Prahy v roce 1980, strávil na postu hudebního dramaturga plzeňského rozhlasu Jiří Teml (* 1935), rodák z Vimperka. Původním vystudováním ekonom se základním hudebním disciplínám učil u Bohumila Duška (1923–1981) v Karlových Varech, kompozici pak studoval soukromě u Jiřího Jarocho (1920–1986). Jako skladatel začínal drobnými skladbami populární a taneční hudby, postupně

se však jeho zájem přesunul k větším formám hudby symfonické, komorní a vokální. Jeho první úspěšnou skladbou byla *Fantasia appassionata* pro varhany, odměněná roku 1972 v soutěži Pražského jara. Koncem 70. let našel silné podněty v kompozičních technikách tzv. nové polské školy. Ve vokálních skladbách včetně úprav hudebního folkloru však zachovává míru jednoduché a srozumitelné stylizace, inspirované právě prostotou lidové zpěvnosti. V nedávném rozhovoru pro *Opera Plus* Teml uvádí cca 200 úprav lidových písní. Dětskému divákovi je pak určena jeho opera *Kocour v botách*, jejíž premiéra proběhla roku 2009.

* * *

Co dodat závěrem? Tisíc pět set položek, které dnes obsahuje kartotéka zvukových snímků lidových písní a instrumentálních melodií v úpravách výše jmenovaných skladatelů a interpretovaných PLSem, představuje rozsáhlý fond demonstrující různé přístupy k lidové písni na úrovni profesionálně odvedené rozhlasové práce. Můžeme z nich vyčíst i některé „statistické“ údaje: Ve zpracovaném materiálu dominují jižní Čechy před Chodskem, Plzeňskem a Klatovskem, největší počet úprav vyšel z pera Zdeňka Bláhy a Jana Slimáčka.

Plzeň měla štěstí na výrazné osobnosti, které si našly své místo v galerii skladatelů tzv. vážné hudby. Ve svém „plzeňském“ období byly inspirovány mnoha faktory – přítomností rozhlasového tělesa, jež bylo celostátně pověřeno pořizováním zvukových snímků barokní a soudobé hudby, založením Plzeňské konzervatoře (1961), mezi jejímiž vyučujícími a později i absolventy skladatelé rovněž nacházeli interprety své komorní tvorby, zřízením v naší republice tehdy ojedinělého elektrofonického studia, v neposlední řadě pak přítomností PLSu a sboru Česká píseň. Právě na úpravách lidových písní si skladatelé ověřovali své nápady a kompoziční postupy, které se staly odrazovým můstkem jejich autonomní tvorby. Vklady a naopak retardující prvky tohoto jejich kompozičního zpracování jsou soustem pro hudebního historika a teprve čekají na své zhodnocení. Jedno však zůstává jisté – tato příznivá konstelace, jež se v Plzni udržela po dobu půlstoletí, zůstává v dějinách plzeňského rozhlasového studia neopakovatelná.

Prameny:

Kartotéka rozhlasových snímků Plzeňského lidového souboru. Český rozhlas Plzeň.

Literatura:

Martínková, Alena a kol. 1985: *Čeští skladatelé současnosti*. Praha: Panton.
Ulrychová, Marta 2022: Dudy, zpěv a poudačky aneb opožděná gratulace do západních Čech. In: Irena Příbylová – Lucie Uhlíková (eds.): *Od folkloru k world music: Hudba a slovo*. Náměšť nad Oslavou: Městské kulturní středisko, s. 50–61.

Elektronické zdroje:

Pilát, Tomáš 2020: „Jiří Teml: Hudba si mě našla a za to jsem jí vděčný.“ *Opera Plus* [online] 25. 1. [cit. 7. 10. 2023]. Dostupné z: <<https://operaplus.cz/jiri-templ-hudba-si-me-nasla-a-za-to-jsem-ji-vdecny/>>.
Šmíd, Ilja 2022: „Čas je milosrdný a krutý zároveň.“ *Harmonie* [online] 1. 11. [cit. 7. 10. 2023]. Dostupné z: <<https://www.casopisharmonie.cz/studie/cas-je-milosrdny-a-kruty-zaroven.html>>.

Summary

The Pilsen Folk Ensemble and Its Composers

The author gives an overview of the origin and development of the Pilsen Folk Ensemble (founded in 1953 in former Czechoslovakia), as well as composers who participated in the arrangements of folk songs. She has explored and worked with the phonographic library of Czech Radio in Pilsen, testimonies of witnesses, and lexicographical literature, relying on her personal experience, too. The composers in focus are Zdeněk Lukáš, Zdeněk Bláha, Jaroslav Krček, Jan Málek, Jan Slimáček, and Jiří Teml. They applied their own ideas and compositional methods in their work for the Pilsen Folk Ensemble, which often became the springboard for their own compositions. Such a favourable coincidence contributed to a distinctive and unrepeatable chapter in the history of Pilsen Radio (founded in 1946). The work of the composers was further enhanced by the existence of a radio symphonic ensemble – the Pilsen Radio Orchestra (today the Pilsen Philharmonic Orchestra), the establishment of the Pilsen Conservatoire in 1961, and the establishment of a sound studio of electronic music unique in the period.

Key words: Folk revival in the Czech Republic; folk music in radio broadcasting; musical folklorism; folk-inspired classical music